

dr. Veljko Rus

SKLEPNA RAZMIŠLJANJA: IMPLIKACIJE PODATKOV O KVALITETI ŽIVLJENJA ZA SOCIALNO POLITIKO

1. Vrednotenje podatkov

Raziskave o kvaliteti življenja ne delamo samo zaradi tega, da bi opisali stanje, ampak tudi zato, da bi z njo izoblikovali bolj ustrezno socialno politiko. Pri tem ne gre samo za ustrezno kvaliteto podatkov, ampak tudi za vrednotenje le-teh. Vrednotimo jih lahko na več načinov. Če so nam znani standardi za zadovoljevanje potreb prebivalstva, lahko ocenimo, v kolikšni meri so te potrebe zadovoljene. Na primer: z raziskavo smo ugotovili, da pride na posameznega prebivalca v Sloveniji 24 m² stanovanjske površine. Če vzamemo za kriterij patološki minimum 8 m² na stanovalca ali pa socialni minimum 12 m² na stanovalca, lahko stanovanjske razmere ocenimo kot zadovoljive. Če izhajamo iz švedskih kriterijev, pa bomo morali stanovanjske razmere na Slovenskem oceniti kot povsem nezadovoljive, saj vemo, da živi po teh kriterijih skoraj 3/4 prebivalcev v prenaseljenih stanovanjih.

Kriteriji zadovoljenosti posameznih potreb v večini primerov niso jasno definirani, zato tovrstno vrednotenje prepuščamo ustreznim družbenim službam.

Bolj kompleksno vrednotenje podatkov o kvaliteti življenja lahko opravimo tako, da izhajamo iz intersektorskih ciljev socialne politike. Ti se najpogosteje nanašajo na socialno pravičnost in administrativno učinkovitost družbenih dejavnosti.

Z vidika pravičnosti lahko naše podatke ocenjujemo tedaj, če so definirane socialne pravice, se pravi kriteriji alokacije dobrin. Distributivni kriteriji so lahko zelo različni v različnih družbah in celo znotraj posameznih družb na posameznih področjih socialne politike. Če sprejmemo, da je kriterij alokacije dobrin in uslug dela, ne pa posameznikove potrebe, osebna vrednost ali njegove zasluge, lahko z vidika delovnih prispevkov ocenjujemo doseženo stopnjo pravičnosti socialne politike. V tem primeru bo socialna pravičnost tem večja, čim večje bo ravnovesje med kontribucijo in retribucijo posameznika ali skupine.

Kriteriji za učinkovitost so ponavadi bolj enostavni: učinkovitost socialne politike se meri praviloma s stopnjo dosežene (sistemske in socialne) integracije (Offe, 1984), finančna učinkovitost pa se ocenjuje s stroški, ki jih porabi aparat. Finančno učinkovita je tista socialna politika, pri kateri stroški aparata glede na stroške, porabljene za razne socialne programe, ne presegajo 10 % (Titmuss, 1974).

Raziskovalci ne določajo niti ciljev niti distributivnih kriterijev socialne politike, zato prepuščajo normativno evalvacijo podatkov strokovnim

službam, ki so zadolžene za oblikovanje in realizacijo socialne politike. Namesto normativnih uporabljajo raziskovalci praviloma relativne evalvacije; to pomeni, da primerjajo podatke o kakovosti življenja ene populacije s podatki drugih populacij, ali pa primerjajo podatke ene in iste populacije v različnih časovnih obdobjih.

Instrumenti naše raziskave v večini primerov omogočajo primerjavo kakovosti življenja med slovensko in švedsko populacijo. Relativna primerjava dovoljuje samo primerjavo kakovosti življenja med tema dvema populacijama, ne pa tudi primerjave socialnih politik v Sloveniji in na Švedskem, saj so lahko cilji in kriteriji alokacije pri obeh dokaj različni.

Podatke o kakovosti življenja lahko vrednotimo tudi z vidika strategije socialnega razvoja. Pri tem nas ne zanima uresničevanje socialne politike, ampak njeni učinki na socialno strukturo celotne populacije; zanima nas, kako alokacija dobrin in uslug vpliva na socialno diferenciacijo in s tem na socialno strukturo.

Vpliv alokacije socialnih uslug in dobrin na socialno strukturo lahko ugotavljamo le tedaj, če imamo podatke o spremembi socialne strukture v času. Teh podatkov za zdaj še nimamo, zato se bomo zadovoljili le s tem, da bomo podatke o kakovosti življenja interpretirali kot indikatorje socialne diferenciacije. Na ta način bomo lahko opozorili na stroške implikacije podatkov o kakovosti življenja.

2. Statusna polarizacija in statusna inkongruenca

Čeprav bo obdelava podatkov o kakovosti življenja na Slovenskem tekla še naprej, so vendar že zdaj očitni znaki polarizacije slovenske populacije. Ta se kaže na dva načina.

a) kot socialna polarizacija, in sicer v sorazmerno majhnih razlikah med srednjim in višjim slojem na eni in v sorazmerno velikih razlikah med tema dvema slojema in tretjim, nižjim slojem prebivalcev na drugi strani (Tomc, Pešec);*

b) kot prostorska polarizacija, in sicer v relativno majhnih razlikah v opremljenosti bivalnega okolja med majhnimi, srednjimi in velikimi mesti in v relativno velikih razlikah med mestnimi naselji in podeželjem.

Ker še nimamo podatkov iz časovno različnih obdobj, za zdaj ne moremo ugotavljati trendov: ne vemo, ali se ta polarizacija zmanjšuje ali povečuje. Vemo le, da srednji sloj ni enako oddaljen od višjega in nižjega.

Na podlagi podobnih rezultatov iz švedske raziskave pa domnevamo, da se ta neekvidistančnost srednjega sloja ne zmanjšuje, ampak celo povečuje;

Švedska raziskava namreč kaže, da njihova socialna politika deluje predvsem v smeri pospešenega približevanja srednjega sloja višjemu in v smeri relativnega oddaljevanja srednjega sloja od nižjega (Åberg, Erikson, 1985).

Iz podatkov o stanovanjski politiki (Mandič) in iz podatkov o bivalnem okolju (Verlič) domnevamo, da sedanja socialna politika ne preprečuje, ampak, nasprotno, podpira socialno in prostorsko polarizacijo prebivalstva na Slovenskem. Stanovanjska politika nudi niz privilegijev predvsem višjemu in srednjemu sloju, medtem ko je nižji depriviligiran. Višji in srednji sloj porabljata za reševanje stanovanjskih problemov relativno več družbenih sredstev, nižji pa si mora pomagati z neformal-

* Kjer navajam avtorje brez letnice, pomeni, da gre za tekste iz te številke Družboslovnih razprav.

nimi (sorodstvenimi) viri. Pri opremljenosti bivalnega okolja so privilegirana predvsem manjša (občinska) mestna naselja, medtem ko je podelje izrazito zapostavljeno glede opremljenosti bivalnega okolja.

Uvajanje novih tehnologij spontano povečuje polarizacijo prebivalstva tako v socialnem (Rus, 1986) kot tudi v prostorskem pogledu (Skledar, 1985). Če bo socialna politika delovala v isti smeri kot nove tehnologije, se pravi v smeri polarizacije prebivalstva, potem lahko pričakujemo kumulativne učinke, ki bodo pospešeno stopnjevali razlike nad zgornjo tretjino prebivalstva s centralnim statusom in preostalim prebivalstvom z marginalnim statusom.

Drugo, na kar opozarjajo dosedanje ugotovitve o kvaliteti življenja, je prisotnost statusne inkongruence (Tomc, Pešec): materialne razlike prebivalstva so manjše od profesionalnih, kulturnih in političnih. Na osnovi te ugotovitve domnevamo, da stratifikacijska razmerja med višjim, srednjim in nižjim slojem še niso kristalizirana; to pomeni, da preslojevanje prebivalstva ni končano in bo dokaj verjetno potekalo tudi v prihodnosti.

Statusni inkongruenci lahko torej pripišemo pozitivni predznak, saj povečuje transigentnost med sloji in s tem vsaj do neke mere preprečuje trajno stratifikacijo prebivalstva. Zelo verjetno pa ne bo preprečevala polarizacije, ampak bo sama blažila njene negativne socialne učinke.

Pri tem domnevamo, da nastaja statusna inkongruenca predvsem na osnovi mobilizacije neformalnih virov tretjega sloja. Omenili smo že mobilizacijo neformalnih (sorodniških) virov pri zidavi stanovanj (Mandič). Prav tako lahko opazimo, da gre za mobilizacijo neformalnih virov tudi na drugih področjih dejavnosti (Svetlik), saj je očitno, da se neplačana neformalna aktivnost intenzivneje pojavlja pri nižjem sloju kot pa pri drugih dveh slojih.

Na podlagi zgoraj izpeljanih zvez lahko torej oblikujemo dokaj ne- navadno domenevo: socialna politika deluje v smeri polarizacije prebivalstva, neformalna aktivnost prebivalstva pa zmanjšuje negativne učinke te polarizacije. Sistemska aktivnost deluje torej v nezaželeni, izvensistemska pa v zaželeni smeri.

Če bodo zgornje hipoteze potrjene, potem je seveda razredno usmerjena socialna politika nesmiselna. Socialna politika se bo morala v tem primeru usmeriti predvsem v preprečevanje nadaljnje marginalizacije nižjega sloja.

3. Kvaliteta življenja in kvaliteta dela

Več raziskovalcev ugotavlja neskladje med količino sredstev, ki so na razpolago za zadovoljevanje potreb, in kvaliteto zadovoljevanja teh potreb. Svetlik na primer ugotavlja visoko stopnjo zaposlenosti slovenske populacije in nizko kvaliteto dela, če jo merimo s fizičnimi, psihičnimi in socialnopsihološkimi pogoji dela.

Drobničeva ugotavlja relativno zadovoljivo količino šolske izobrazbe, saj se s povprečnimi 10 leti šolanja lahko primerjamo s Švedi. Kljub tej sorazmerno ugodni količini splošne izobrazbe pa hkrati ugotavljamo, da je polovica zaposlenih brez strokovne izobrazbe in da se v izobraževalne tečaje vključuje osemkrat manj odraslih kot na Švedskem. Poleg tega je zelo malo ljudi, ki se nameravajo še naprej izobraževati; mednje spadajo mlajši in tisti, ki že imajo višjo ali visoko izobrazbo.

Podobno neravnovesje med količino razpoložljivih sredstev in kvaliteto je tudi pri stanovanjih. Omenili smo že, da pride na stanovalca v

Sloveniji v poprečju 24 m² površine, kar ni malo. Vendar pa je kvaliteta stanovanj relativno slaba (Mandič). Veliko je slabo opremljenih stanovanj. Če temu dodamo še dejstvo, da živi v lastniških stanovanjih samo polovica vseh prebivalcev, med mlajšimi pa jih živi v lastniških stanovanjih le 1/3, lahko rečemo, da s kvaliteto življenja na tem področju ne moremo biti zadovoljni.

Omenjena neskladja med sorazmerno velikimi resursi in nizko kvaliteto ni mogoče razložiti z ničemer drugim kot s slabim upravljanjem. Zdi se, da nas je razvoj prehitel: v zadnjih desetletjih smo nakopičili sorazmerno veliko količino virov, nismo pa se usposobili za kvaliteto upravljanje z njimi. Najbolj očitno se to kaže pri kvaliteti dela: medtem ko razpolagamo s podobno količino znanja kot Švedi, pa po drugi strani močno zaostajamo v socioprofesionalni strukturi prebivalstva. Medtem ko se na Švedskem v nižji socioprofesionalni razred uvršča polovica prebivalstva, se v Sloveniji uvrščata vanj kar dve tretjini prebivalstva, kar pomeni, da ob enaki splošni izobrazbi bistveno več ljudi opravlja manj zahtevna dela.

Za svoje delo smo torej predobro izobraženi, ali drugače: za svojo izobrazbo imamo preslabo delo. Iz slabe kvalitete dela sledijo seveda številne druge posledice. Majhno zanimanje za izobraževanje je zelo verjetno posledica tega, da delo ne sili k nadaljnemu izobraževanju, ampak k dodatnemu delu. Manj kvalitetno delo vodi k osiromašenju delavcev: skoraj tretjina zaposlenih prejema namreč tako nizke dohodke, da so upravičeni do raznih oblik socialne pomoči (Svetlik).

Slabo upravljanje s sorazmerno velikimi sredstvi je prisotno tudi na področju stanovanjske gradnje. Socialna politika na tem področju je šibka, kar se kaže v tem, da ima samo 3 % prebivalcev solidarnostna stanovanja. Prav tako je slabo razvit stanovanjski trg, saj je le 6 % prebivalcev v kupljenih stanovanjih. Drugi so si sami zgradili stanovanja, ali pa so jim pomagali sorodniki in delovne organizacije.

Stanovanjska gradnja je najbolj očiten primer kaotične regulacije, ki ne zasleduje niti socialnih niti ekonomskih ciljev. Edina predanost te kaotične regulacije je v tem, da dopušča iniciativo posameznikov, ki z velikimi napori rešujejo svoje stanovanjske probleme.

Nekvalitetno upravljanje s sorazmerno velikimi količinami dela, znanja in materialnih sredstev zelo verjetno predstavlja tudi zvočni zid, ki ga ne moremo prebiti. Zaradi tega kljub zadostnim količinam sredstev na Slovenskem nikakor ne moremo izoblikovati bolj kvalitetnega življenja. Dolgoročno to seveda ne pomeni samo stagnacije v kvaliteti življenja, ampak tudi naraščanje apatije, ki bo prej ali slej privedla do osiromašenja celotne družbe.

4. Kontrola resursov

Kontrola materialnih in nematerialnih virov življenja ni samo poglavitni določevalec socialnega statusa, ampak tudi indikator kvalitete življenja. To namreč merimo s količino sredstev, ki so posamezniku ali skupini na razpolago za zadovoljevanje osnovnih življenjskih potreb, in s stopnjo njihove kontrole (Titmuss, 1974). Če sredstva so, posameznik ali skupina pa jih ne more kontrolirati, pomeni, da jih ne more ustrezno uporabljati za zadovoljevanje svojih potreb. Kvaliteta življenja teh posameznikov in skupin je v tem primeru zelo nizka ali pa je sploh ni.

Če je kvaliteta življenja produkt količine sredstev za zadovoljevanje potreb in stopnje kontrole potreb, lahko kvaliteto življenja reguliramo na

dva načina: tako da povečujemo sredstva ali pa jih intenzivnega kontroliramo. Pri sorazmerno veliki količini sredstev in pri slabem upravljanju z njimi lahko rečemo, da je višja kvaliteta življenja odvisna predvsem od uveljavljanja druge alternative.

Intenzivnejšo kontrolo sredstev za zadovoljevanje potreb narekujejo tudi podatki iz raziskave o kvaliteti življenja. Iz podatkov je namreč razvidno, da je v celotni aktivni populaciji samo 10 % samozaposlenih; to pomeni, da je samo 10 % tistih, ki individualno kontrolirajo proizvodna sredstva. Čeprav so pravni lastniki proizvodnih sredstev, očitno niso tudi ekonomski. To domnevo izvajamo iz podatkov, iz katerih je razvidno, da je večina samozaposlenih ekonomsko osiromašena ter socialno in politično marginalizirana (Svetlik). Pri samozaposlenih namreč srečujemo manjši dohodek na člana gospodinjstva, podstandardno opremljena stanovanja in nadpovprečno število tistih, ki nimajo nobene družbene moči. Zaposleni v družbenem sektorju ne morejo individualno kontrolirati proizvodnih sredstev, lahko pa to počnejo kolektivno — prek samoupravnih teles, delegatskega sistema in političnih organizacij.

Iz podatkov raziskave je razvidno, da je v politične organizacije včlanjen večji del populacije kot na Švedskem (Tomc, Pešec). Iz tega bi lahko sklepali na sorazmerno velik kolektivni vpliv populacije na centre odločanja. Kljub temu, da je narava te domneve logična, je empirično ne moremo potrditi: iz podatkov je namreč razvidno, da v različnih samoupravnih in političnih organih aktivno deluje le zelo majhen odstotek prebivalcev, medtem ko je več kot 82 % članov pasivnih. Če k temu dodamo še podatek, da je 77 % populacije brez družbene moči (Svetlik), potem postane jasno, da zelo velik del populacije ne more kontrolirati proizvodnih sredstev.

Majhna individualna kontrola samozaposlenih in zelo majhna kolektivna kontrola zaposlenih razkriva nizko kvaliteto delovnega življenja in visoko marginalizacijo večine aktivne populacije pri upravljanju s temi sredstvi.

Nizka stopnja kotrole zaposlenih in samozaposlenih omogoča način upravljanja, ki je povsem neusklajen s potrebami aktivnega prebivalstva. Primerjave med Švedsko in Slovenijo (Drobnič) kažejo na to, da imamo v Sloveniji še vedno zelo uniformirane oblike zaposlovanja in delovnega časa. Te so značilne za zgodnje industrijske družbe, v katerih med zaposlenimi prevladujejo moški kot edini okrbovalci družin (Breadwinners). Tako ima na primer na Švedskem 26 % zaposlenih skrajšani delovni čas, v Sloveniji pa je takih le 2 % (čeprav bi si tega želelo kar 20 %). Delovni teden je daljši kot na Švedskem, pot na delo je daljša, delo v 2 ali 3 izmenah pa bistveno bolj pogosto. Čeprav se je v zadnjih desetletjih sestava zaposlenih bistveno menjala (saj dela več žensk in bistveno manj tistih, ki so izključni oskrbovalci družin), se te spremembe pri regulaciji dela ne upoštevajo. Čeprav se je biološka in umska zmoglost starejših delavcev bistvenoboljšala, je obvezna upokojitev še vedno zelo zgodnja (v primerjavi s Švedi je zgodnejša kar za 10 let).

Nizki kontroli samozaposlenih in zaposlenih bi morali dodati tudi podatek o nizki kontroli drugih sredstev. Omenili smo že nizko kontrolo stanovanjskega fonda, saj ima le polovica populacije lastniška stanovanja, medtem ko so drugi prepuščeni kaotični regulaciji stanovanjske gradnje.*

* Zaradi kaotične regulacije stanovanjskih resursov imajo najemniki družbenih stanovanj vse večjo neformalno kontrolo, lastniki stanovanj pa vse manjšo formalno kontrolo.

Edino zares učinkovito kontrolo ima slovenska populacija nad svojo delovno silo (Tanko, 1986): osebna lastnina delovne sile je pravno in tudi dejansko uveljavljena. Ker pa je kontrola proizvodnih sredstev majhna, se dobršen del delovne sile aktivira v okvirih neformalne ekonomije. To pa pomeni, da se seli v prostočasovne aktivnosti. Posledica tega je, da Slovenci porabijo bistveno več prostega časa za utilitarne dejavnosti, za vrtičkarstvo, zidavo hiš, gospodinjstvo itd. kot Švedi (Sadar). Zaradi prodiranja utilitarnih dejavnosti v prosti čas se le-ta spreminja v delovni čas, kar še dodatno zmanjšuje kvaliteto življenja.

Z vidika kontrole resursov se nam slovenska populacija razkriva kot dihotomna stratifikacijska struktura; to strukturo tvorita številčno majhna elita moči in številčno zelo velika množica brez moči.

5. Sistemska in socialna integracija

Nemoč, značilna za večino prebivalstva, ne poraja konfliktov, ampak sistemsko dezintegracijo (Mulder, 1977). Procese sistemske dezintegracije beleži tudi SJM 86.

V nasprotno smer deluje dokaj visoka sigurnost, ki jo sistem nudi večini prebivalstva. Pri tem mislimo predvsem na polno zaposlitev in na sigurnost zaposlitve. Iz primerjalnih podatkov je razvidno, da je med zaposlenimi v Sloveniji odstotek tistih, ki menijo, da njihova zaposlitev ni sigurna, celo manjša kot na Švedskem (Drobnič).

Poleg delovne sigurnosti ugotavljamo tudi visoko varnost, ki so je prebivalci deležni izven delovnega življenja.

Visoka varnost je prav gotovo zelo pomemben vir legitimitete in s tem tudi zagotovilo socialnega miru. Zagotavljanje varnosti je namreč ena od bistvenih funkcij vsakega sistema, zmanjševanje negotovosti, ki ji je izpostavljen posameznik ali skupina, pa zelo pomemben motiv za njihov lojalni odnos do sistema.

Če moč interpretiramo kot bistveni element svobode, lahko rečemo, da sta za naš sistem značilni velika varnost in majhna svoboda. Glede na hitro staranje slovenske populacije lahko domnevamo, da bo varnost vse bolj pomembna socialna potreba populacije. V zvezi s tem lahko pričakujemo, da bo v prebivalstvu vse bolj prisotna pripravljenost odpovedati se svobodi na račun varnosti.

Če bomo na ravni sistemske regulacije povečevali omenjeni trend, lahko pričakujemo, da se bo ob koncu stoletja na Slovenskem izoblikovala zelo stabilna in hkrati zelo konservativna družba, družba, ki jo bo ogrožala njena lastna prevelika stabilnost.

Prevelika stabilnost je verjetna tudi zaradi tega, ker je v slovenski populaciji še vedno prisotna sorazmerno visoka societalna integracija. V primerjavi z drugimi deželami so družinske vezi še vedno relativno močne (Boh). Ločitve so manj pogoste, sorodstvene vezi pa vsaj enako intenzivne kot drugod. Poleg tega lahko ugotavljamo, da se slovenski delavci še vedno nadpovprečno enačijo s svojo delovno organizacijo (Rus, 1985) in da so močno vezani na svoj kraj bivanja (Verlič). Societalna integracija je potemtakem na Slovenskem še vedno relativno visoka; v njej je jamstvo za socialno stabilnost, hkrati pa tudi nevarnost za socialno konservativnost. Za prihodnost Slovencev je konservativnost najbrž bolj nevarna kot socialna dezorganizacija.

Socialna politika bi morala upoštevati omenjena dejstva in najti alternativne rešitve, ki bi zagotovile bistveno večjo svobodo (moč) prebivalstva.

6. Kakšna naj bi bila prihodnja socialna politika?

Cilje socialne politike lahko opredelimo glede na področja dejavnosti, podpopulacije, načina porabe sredstev, vrsto sredstev itd.

Če skušamo najprej opredeliti prednostno področje, potem bi glede na podatke o kvaliteti življenja sugerirali zdravstvo kot najbolj kritično in zaradi tega tudi prednostno področje. Na področju izobraževanja, zaposlovanja in varnosti ugotavljamo namreč manjše razlike med slovensko in švedsko populacijo, kot na zdravstvenem področju (Boh). Med Slovenci je kar petkrat več ljudi s psihosomatskimi motnjami, štirikrat več takih, ki so pogosto utrujeni, polovica takih s pogostimi glavoboli in kar tretjina odraslih moških alkoholikov.

Poleg omenjenih podatkov iz kvalitete življenja moramo upoštevati tudi dejstvo, da postaja pri razvitih narodih zdravje osnovni pogoj za dostop k večini tistih virov, ki so potrebni za zadovoljevanje tako materialnih kot tudi societalnih in osebnih potreb.

Če skušamo socialno politiko opredeliti glede na najbolj problematične socialne skupine, moramo upoštevati predvsem dejstvo, da je doslej socialna politika delovala predvsem v smeri izenačevanja kvalitete življenja srednjega in višjega sloja ter življenjskih pogojev v mestnih naseljih, manj pa je bila uspešna pri reševanju socialnih problemov nižjih slojev in podeželja. V prihodnje bi morala biti bolj usmerjena v preprečevanje marginalizacije nižjih slojev in podeželja in še posebej v preprečevanje marginalizacije tistih skupin, ki se že zdaj v razvitih družbah oblikujejo kot jedro nove revščine: to so pomanjkljivo šolani mladi ljudje, nepopolne družine z materami samohranilkami in ostareli (1985).

Glede na to, da naj bi bila v prihodnje socialna politika usmerjena v povsem specifične (marginalne) socialne skupine, bi morali razvijati tudi več specifičnih socialnih programov in omejiti nadaljnje širjenje splošnih socialnih programov. Uveljavljanje specifičnih programov bi povečalo učinkovitost socialne politike in zmanjšalo stroške, potrebne za dosego njenih ciljev. Pri vseh drugih skupinah, ki si lahko same pomagajo, pa bi morali skrbeti za to, da bi te skupine imele več moči, večjo organizacijsko podporo in s tem tudi večje možnosti za samoinicativno zadovoljevanje osnovnih socialnih potreb.

S tem smo tudi že opredelili kriterije alokacije resursov. Ti kriteriji morajo biti zelo precizni zlasti zaradi tega, ker lahko pričakujemo vse večje pomanjkanje sredstev za skupno potrošnjo. Rezerve v splošni potrošnji so sicer velike, vendar jih brez resnejših političnih konfliktov ne bo mogoče premestiti v skupno potrošnjo.* Prav tako ne moremo računati na radikalnejšo redistribucijo sredstev, ker je njihova poraba v večini primerov strukturno determinirana. V glavnem lahko torej računamo le na mobilizacijo latentnih resursov pri tistem delu populacije, ki je zmožna bolj aktivne (finančne, strokovne in akcijske) participacije. Pri tem mislimo na sistematično organiziranje samozaposlovanja, samoizobraževanja, samopomoči in drugih oblik aktivnega sodelovanja.

Zdravstvo je najbolj kritično področje in hkrati področje, kjer bodo stroški še najprej hitro naraščali, zaradi tega je aktivno sodelovanje finančne in tudi nefinančne narave osnovni pogoj za uspešno reguliranje te družbene dejavnosti.

Za različne populacije bi morali uveljavljati različne modele socialne politike. Če te modele v skladu z uveljavljeno tradicijo členimo na rezi-

* Jugoslavija je ena izmed tistih evropskih dežel, ki daje relativno velik delež narodnega dohodka za vojsko in majhen delež za skupno potrošnjo (Sivard, 1983).

dualne, industrijske in institucionalne (Titmuss 1974), bi morali glede na do-
sedanje ugotovitve uveljavljati rezidualni model socialne politike za re-
integracijo marginalnih skupin, industrijski kontributivno-retributivni
model za aktivno populacijo, institucionalno-redistributivni model pa za vse
tiste programe, s katerimi neposredno zadovoljujemo potrebe celotne
populacije (npr. varstvo okolja).

Navedeni viri

- R. Åberg in R. Erikson: Welfare in Transition, Living conditions in Sweden, Oxford Univ. Press (v tisku).
- M. S. Hill: The Changing Nature of Poverty, Annals, Vol. 479, May 1985.
- Mauk Mulder: The Daily Power Game, Martinus Nijhoff, Leiden, 1977.
- NIEVER, Products and Activities, Tokyo, 1985.
- Claus Offe: Contradictions of the Welfare State, Hutchinson, London, 1984.
- Veljko Rus: Sociološki vidiki znanstveno-tehničnega razvoja, prispevek za letno srečanje slovenskih sociologov, Dobrna, 1986.
- Veljko Rus: Kvaliteta delovnega življenja, Mednarodna primerjava, Inštitut za sociologijo, Ljubljana, 1985.
- R. H. Sivard: World Military and Social Expenditures, World Policy Institute, United Nations, New York, 1983.
- Štefan Skledar: Division of Labour, Caused by Technical Innovations and Influences of such Processes on the Quality of Life in Time and Space, tekst pripravljen za simpozij na temo Raziskovanje prihodnosti, Dubrovnik, IUC, 1985.
- Zvonimir Tanko: Pretpostavke za teorijsko odredjivanje društvene svojine; Protivrednosti društvene svojine, Komunist, Beograd, 1986.
- Robert Titmuss: Social Policy, Allen and Unwin, London, 1974.
- Tominaga in T. Tomoeda, Status Inconsistence Trends and Their Significance in Japanese Society, prispevek za simpozij, »Status Inconsistence«, Duisburg, 1985.